

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р арх. Пламен Петров,

Зам.-декан на Архитектурен факултет

при Варненски свободен университет «Черноризец Храбър», Варна

ОТНОСНО:

Дисертационният труд арх. дипл. инж. **СТОЯН ГЕОРГИЕВ ТОДОРОВ** за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ е на тема: **„ОРГАНИЗАЦИОННИ МОДЕЛИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА СГРАДИ В БЪЛГАРИЯ И БАВАРИЯ И ФОРМИРАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ЗАДАЧИ НА АРХИТЕКТИТЕ”**, научна специалност „Архитектура на сгради, конструкции, съоръжения и детайли“, професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия. Докторантът е разработил дисертационния си труд в самостоятелна форма на обучение в катедра „Архитектура и урбанистика“ АФ на ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, със срок на обучение съгласно Заповед на Ректор № 267, от 05.2023 г. до 05.2026г.

Становището е представено в качеството ми на:

- член на Научното жури, назначено със Заповед № 338 от 23.06.2026 г. на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“, на основание на чл. 4, ал. 2 от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл. 2 от Наредба № 12 за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ и научна степен „Доктор на науките“ във ВСУ „Черноризец Храбър“.
- съгласно решение на Научното жури от първото му заседание.

Представеният труд съдържа челна страница, заглавна страница, текст относно авторското право, съдържание, въведение, изложение състоящо се от пет глави, заключение, собствени публикации по темата, библиография, терминологичен речник, лист на съкращенията, списък на фигури и приложения, декларация за оригиналност и достоверност.

ВЪВЕДЕНИЕ:

- **Актуалност:** Необходимост от изследване на баланса между обществените и частните интереси в строителния сектор в България и Бавария и влиянието му върху качеството на жизнената среда.
- **Концептуален контекст:** Качеството на жизнената среда като резултат от дейността на архитекта и избора на оптимален организационен модел (съотношение цена-качество).

- **Обект на изследването:** Сградите в България и Бавария като продукт на специфични строителни култури, рамкови условия и взаимодействия между архитекти и възложители.
- **Предмет на изследването:** Историческата еволюция на архитектурната професия; интересите и задачите на участниците в инвестиционния процес; закономерностите при реализация на сгради и ролята на архитекта за балансиране на обществения и частния интерес.
- **Обхват: Тематичен:** Исторически процеси, професионални задачи при проектирането и организационни модели в България и Бавария. **Времеви:** От края на XIX век до 2025 г.
- **Пространствен:** България и Бавария, с отчитане на европейските влияния върху техните строителни системи.
- **Изследователски проблем:** Институционалните и бизнес деформации в България нарушават баланса между обществения и частния интерес, което обезценява архитектурната професия и влошава качеството на жизнената среда. Изследването анализира този проблем чрез сравнителен паралел с устойчивия модел на Бавария.
- **Цел:** Да се установят закономерностите в упражняването на архитектурната професия и избора на организационен модел в България и Бавария, детерминирани от специфичните рамкови условия, както и рефлексията им върху състоянието на жизнената среда.

ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Задачите включват: Сравнителен исторически анализ, Социално-икономически анали, Извеждане на общи модели за реализация в България и Бавария, Методологически приноси, Технологично внедряване

Работни хипотези

- **Първа хипотеза:** Архитекта в Бавария е генералист. В България той е маргинализиран, което влошава качеството на застроената среда..
- **Втора хипотеза:** Доминирането на частния над обществения интерес деформира ролята на участниците в строителния процес и влошава жизнената среда.
- **Трета хипотеза:** Българската институционална и бизнес среда поддържа този дисбаланс чрез ограничаване правата на възложителя, отнемане на водещата функция на архитекта и колективна отговорност..
- **Четвърта хипотеза** Деформациите у нас могат да се преодолеят чрез възстановяване на архитекта като генералист и чрез осигуряване на свободен избор на модел за реализация пред възложителя.

Методи и инструменти на изследването

Използван е холистичен сравнителен подход, съчетаващ три групи средства:

- **Теоретични:** Методи от Теория на системите, интердисциплинарни проучвания, систематизация, сравнение и синтез.

- **Качествени емпирични:** Анкети, проучване на статистики, архиви, съдебни решения, нормативни документи и практически казуси.
- **Експериментални:** Разработване на модели, проучване на административни и съдебни процедури, нов дигитализиран бизнес процес и софтуерно приложение.

Очаквани приноси на изследването

Главният принос е разкриването на устойчиви закономерности при упражняването на професията чрез анализ на рамковите условия и баланса на интереси.

Съпътстващи приноси:

- Обяснени са исторически ролята на архитектите в двете култури.
- Изведени са общи ориентировъчни модели за избор на оптимална организация на строителния процес,
- Разработен е практически подход за реформа на рамковите условия в България

Адресати и система на изследването

- **Адресати:** Участниците в строителния процес, професионалните организации, органите на трите власти, академичните среди.
- **Система на изследването:** Комплексен интердисциплинарен труд който свързва историческите паралели и обективните закономерности в България и Бавария с предлагане на инструментариум за практическо действие.

ГЛАВА I: Исторически метаморфози на професионалните задачи на архитектите в България и Бавария

1. Въведение и методологична рамка

Главата проследява историческото развитие на архитектурната професия, като анализира как политическите и икономическите трансформации в обществото променят ролята на архитекта.

2. Хронологичен анализ на българската строителна култура

Изследването разделя развитието в България на пет основни исторически периода:

А. Период от Освобождението до Първата световна война (1878 – 1918 г.)

Б. Периодът между двете световни войни (1918 – 1945 г.)

В. Социалистически период (1945 – 1989 г.) .

Г. Постсоциалистически период (1989 – 2007 г.)

Д. Период на членство в ЕС (2007 г. – днес) .

3. Еволюция на нормативната рамка и ролята на архитекта в България

Авторът анализира как нормативните актове постепенно променят тежестта на архитекта:

1. **Правила за строене на частни здания (1881 г.):** Те за първи път въвеждат изискването стопанинът изрично да посочи архитект, който да „наглежда работата“ (разграничаване на надзор и контрол).

2. **Закон за благоустройството (1897 г.):** Изготвен от инж.-арх. Георги Ненов по френски модел, балансиращ административните, техническите и санитарните изисквания.
3. **Закон за териториално и селищно устройство (ЗТСУ - 1973 г.):** Изцяло политическо/планово - разделянето на инвестиционния проект на „части“ Архитектът от „генералист“ става тесен специалист.
4. **Фигурата на Главния архитект:** От чисто техническа фигура по ЗТСУ се превръща (особено по ЗУТ) в институция, натоварена с **тежък конфликт на интереси** — съвместяваща едновременно творческо съгласуване, административно одобряване, контрол и санкции.

4. Развитие на професията в Бавария (Германия)

Разгледана е баварската строителна култура, където принципите на триадата и ролята на архитекта са трайно институционализирани:

- **Архитектът като Генералист:** координатор на целия строителен процес от концепцията до въвеждането в експлоатация.
- **Системата НОАІ:** Професионалните задачи на архитекта са описани в т.нар. „Основни дейности“ (девет фази на проектиране и изпълнение) и „Допълнителни дейности“. Това гарантира, че архитектът носи ясна и не дублирана отговорност.
- **Принцип на четирите очи (Vieraugenprinzip):** Споделена отговорност се допуска единствено при ключови за обществената сигурност фази конструктивна стабилност и пожарна безопасност

Основни изводи от Глава І:

- Българските архитекти са отчуждени от тяхното автентично призвание да бъдат водеща фигура и гарант за качеството на застроената среда.
- В Бавария строителното право е структурирано така, че да поддържа постоянен баланс между общественото благо и частната инициатива.

ГЛАВА ВТОРА

НОРМАТИВНИ РАМКОВИ УСЛОВИЯ ЗА УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРОФЕСИЯТА АРХИТЕКТ В БЪЛГАРИЯ И БАВАРИЯ

1. Авторът анализира различията през призмата на Процеса от Давос (2018 г.), европейската доктрина за „Висока строителна култура“; конфликта на интереси между инвеститор и строител; ролята на архитекта в двете системи.
2. Арх. Тодоров разглежда Европейско регулиране и неговата вътрешна противоречивост: правната рамка на ЕС, единни стандарти за академично обучение
3. Разгледани са защитата на професионалното звание и достъп до пазара.
4. Разгледани са сегментирането на пазара, Авторско право и „Авторски надзор“ и съществените различия в прилагането им

5. Арх. Тодоров разглежда понятието за „Проект“ и управлението на строителството в двете строителни култури, като установява съществени различия в интерпретацията

Основен извод: Изследването илюстрира как **обектно-ориентираният**, бюрократичен подход в България деформира инвестиционния процес. Баварската система залага на **процесно-ориентиран модел**, в който архитектът носи цялостна отговорност.

ГЛАВА ТРЕТА

АДМИНИСТРАТИВНИ, СЪДЕБНИ И БИЗНЕС ПРАКТИКИ, ФОРМИРАЩИ РАМКОВИ УСЛОВИЯ ЗА УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРОФЕСИЯТА АРХИТЕКТ В БЪЛГАРИЯ И БАВАРИЯ

Основна цел и теза: Авторът изследва и съпоставя деформираните рамкови условия (нормативни, административни, съдебни и бизнес) за упражняване на професията архитект в България спрямо моделът в Бавария посредством **сравнителен анализ** на двете строителни култури:

- България - лобистко законодателство, съчетано със силен административен произвол, картелни споразумения, слаб предварителен контрол и „паразитни“ надзорни и консултантски фирми.
- Бавария: Законодателството е изцяло антикорупционно, пазарно ориентирано и с дефиниран тесен кръг от участници. Държавните органи защитават единствено обществения (публично правния) интерес, Архитектът носи пълна лична отговорност за законосъобразността на проектите.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА НАЧИНАНИЯ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА СГРАДИ В БЪЛГАРИЯ И БАВАРИЯ

1. Докторантът разглежда нормативна база, условия и обществена роля. За България се характерни чести промени, противоречивост в нормативната база и липса на предвидимост в административните и съдебните практики. В Бавария действа устойчива система на делегиране на правомощия към местното самоуправление. Балансът между обществените и частните интереси е поставен на първо място.
2. Дефиниция за „проект“ и функции на архитекта са съпоставени като в България фокусът е изместен от крайната цел, качествено построената сграда, върху документацията с цел получаване на разрешение за строеж. Архитектът губи водещата си функция, което разрушава доверието на възложителя. В Бавария договорът задължава архитекта още в т.нар. „фаза нула“ да дефинира строителните разходи, качеството и времевите рамки. Проектирането е съсредоточено в един архитект, който носи цялата отговорност.
3. Авторът съпоставя структура на проектирането и контрола: В България има предварителен контрол преди строителството. Инвестиционният проект е раздробен на

задължителни части между различни специалисти. Обемната документация се проверява многократно от частни консултанти и институции, което размива отговорността. **Бавария:** Контролът е върху построенния обект, а не върху документацията. Проверява се само идейната фаза и то единствено за публично правни аспекти, касаещи обществения интерес. Работният проект не се одобрява повторно, а отговорността за него е изцяло на автора му. В процеса участват само 3-ма задължителни субекти- възложител, проектант, строител.

4. Докторантът сравнява строителния бранш и занаятите между двете страни, като отчита високата специализация на баварските строителни компании в контраст с непрофилирани такива в България

ГЛАВА ПЕТА

РОЛЯ НА ПРОФЕСИЯТА АРХИТЕКТ ЗА БАЛАНСИРАНЕ МЕЖДУ ОБЩЕСТВЕНИТЕ И ЧАСТНИТЕ ИНТЕРЕСИ ПРИ СЪЗДАВАНЕТО НА СГРАДИ В БЪЛГАРИЯ

1. Докторантът се спира върху основните според него проблеми на пазарна среда в България като неинформираният избор на строителни модели от възложителите. Това поражда хаос и корупция, особено при окрупнени обществени поръчки.

Институционални несъвършенства като например колективна безотговорност (липса на индивидуализиране на отговорностите на проектантите)

2. Авторът разглежда Европейска концепция за „Строителна култура“ (*Baukultur*) - Архитектурата като ресурс от обществен интерес. Поставен е въпросът за Приоритет на качеството: изискване за поставяне на културните, социалните и екологичните ценности над краткосрочните икономически ползи.

3. Докторантът предлага мерки и реформи за балансиране на сектора в България, като: предефиниране на ролята на архитекта, установяване на архитекта-генералист като доверено лице на възложителя, което координира целия инвестиционен процес и защитава неговите интереси. Други мерки са въвеждане на дигитално досие за всеки строителен обект, създаване на открити електронни публични регистри за проекти с публични средства. Изграждане на задължителна система за продължаващо професионално развитие на архитектите (чрез кредитни точки).

4. Предложен е разработен от автора услуга използвайки методологиите *Design Thinking* (Дизайн мислене) и *Mind Mapping* (Мисловни карти).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основен извод и сравнение

Дисертационният труд разкрива дълбоката връзка между устройството на строителния сектор, правно-административната среда, статуса на архитекта и качеството на жизнената среда в България и Бавария. Високата строителна култура изисква баланс

между публичните и частните интереси , като ролята на архитекта е ключова за неговото постигане.

- **Моделът в Бавария:** Законодателната рамка дефинира ясни правила и проследимост на отговорността. Архитектът функционира като генералист и доверено лице на възложителя, което защитава обществения интерес.
- **Състоянието в България:** След Втората световна война ролята на архитекта е сведена до чисто проектантска. Днес секторът страда от раздробени дейности, размита отговорност, променящи се закони и порочни практики.

Научно-приложни приноси и решения

Основните приноси, които аз приемам включват:

- **Организационни модели:** Изведени и графично илюстрирани са основните организационни модели за реализация на строителни начинания.
- **Предложения за реформи:** Формулирани са промени в нормативната уредба и ролята на професионалната организация в България.
- **Дигитален инструмент:** Разработен е нов бизнес процес и уеб-базирано софтуерно приложение **ARCHModels** (www.models.iqvolution.ws).

Приложимост и потенциални потребители

Резултатите имат интердисциплинарен характер и широк спектър на приложение:

- **Държавни и общински институции:** За усъвършенстване на нормативната уредба, правосъдието и административните практики.
- **Професионални организации и практики:** За преосмисляне на професионалните роли, управлението и координацията на строителните процеси
- **Академични среди:** За интеграция в учебни програми и бъдещи интердисциплинарни изследвания.
- **Обществото:** За постигане на висококачествена, устойчива жизнена среда и защита на общото благо.

АВТОРЕФЕРАТ:

Оценка на автореферата: Авторефератът е представен в обем от 74 страници и напълно удовлетворява нормативните изисквания и стандарти за този тип академични публикации. Текстът представя в синтезиран вид най-важните теоретични и практически приноси, които имат съществено значение за научната област.

ЗАБЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ.

- В процеса на своето изследване авторът се е запознал подробно с редица български и баварски нормативни документи. Докторантът има много буквални цитирания на параграфи и точки от нормативите в самото тяло на дисертацията. Това според мен затруднява четенето и аз бих предложил тези цитирания да бъдат изнесени като приложения към основния труд. По този начин би се редуцирал и обема на дисертацията.

- Към Автора имам препоръка да продължи и задълбочи научните си изследвания по темата на своята дисертация и ги публикува в реферирани и индексирани архитектурни издания.

Значимостта и актуалността на разработката са безспорни. Обхватът на проучената литература, въз основа на която са формулирани теоретични и практически изводи е значителен. Представеният труд е доказателство за високия научен потенциал и изследователска самостоятелност на кандидата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният от докторанта **арх. дипл. инж. СТОЯН ГЕОРГИЕВ ТОДОРОВ** дисертационен труд съответства на количествените и качествените критерии на чл. 27, ал. 2 от Правилника за приложение на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ) и чл. 47, ал. 2 от Наредба № 12 за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ на ВСУ „Черноризец Храбър“.

В съответствие с чл. 48, ал.1 от Наредба № 12 на ВСУ „Черноризец Храбър“ Декларирам, че в дисертационния труд не съм установил използване на публикации и разработки на други автори, които не са цитирани в докторантската работа.

Всичко това ми дава основание да приема дисертационния труд на **арх. дипл. инж. СТОЯН ГЕОРГИЕВ ТОДОРОВ** за самостоятелно разработен и завършен. Спазени са изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) (ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г. и последвали изменения и допълнения), Правилника към него и нормативните документи на ВСУ „Черноризец Храбър“.

В качеството си на член на Научното жури давам своя положителен вот „ЗА“ присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ на арх. дипл. инж. СТОЯН ГЕОРГИЕВ ТОДОРОВ

25.08.2026 г.

Рецензент:.....

Доц. д-р арх. Пламен Петров